

Po druhé světové válce se rozhodujícím religiem Západu stávají média. Média přebírají řadu aspektů role tradičních náboženství: nabízejí symboly, interpretují svět, předkládají podmanivé příběhy, ovlivňují styl myšlení a chování lidí, vytvářejí sítě, nabízejí společenskou zkušenost, sdílejí témata. Jsou také, a především, arbitry pravdy – reálné a důležité je to, co lidé viděli „na vlastní oči“ v televizních zprávách. Média všeho druhu jsou nervovým systémem informační společnosti. Obemývají a spojují prakticky všechny sektory společnosti..., bez možnosti mediální rezonance má jakýkoliv společenský jev i myšlenka mizivou naději na dosažení společenského vlivu.

Tomáš Halík, z přednášky v Oxfordu, 2001

Vojenské rozhledy věnují pravidelnou pozornost válečnému zpravodajství, a to především jak se v posledních letech projevilo v řadě lokálních válek na Balkáně, v Zakavkazsku, zvláště v Čečensku, v Afghánistánu i při dvou iráckých vojenských zásazích. Jenom namátkou je možné připomenout několik titulů.

Článek Novináři a vojáci: Nezbytná spolupráce (VR 2/1999, s. 154) vychází z teze, že zatímco novináři chtějí publikovat z probíhajících válečných událostí co nejvíce a co nejpodrobněji, armáda má v zájmu bezpečnosti vojáků v bojových operacích naopak tendenci co nejvíce ze svých aktivit utajovat.

Média a válka v Kosovu (VR 1/2000, s. 153) se zabývá „válkou médií a veřejného mínění“ a rolí, prací a posláním vojenského mluvčího.

Stát Josefa Procházky Psychologické a informační operace (VR 1/2001, s. 82) informuje o organizaci psychologické a informační kampaně v mírové misi SFOR II.

Konečně Jiří Hodný ve stati Média a vztahy veřejnosti ve válce v Perském zálivu (VR 3/2002, s. 127) věnuje pozornost tomu, jak dát do souladu nároky novinářské práce s požadavky operační bezpečnosti.

O této problematice se píše v publicistických textech i v knižních publikacích i nadále. Vzhledem k tomu, že se v našich vojenských periodikách zatím méně věnuje pozornost tématu, jak válečné zpravodajství posuzují mediologové, samotní novináři a veřejnost, lze přivítat, že se tato problematika odráží na příklad v některých pasážích knihy Johna B. Thompsona, Média a modernita: Sociální teorie médií (Nakladatelství Karolinum UK Praha 2004), nebo ve dvou nejnovějších publikacích Karla Hvižďaly Moc a nemoc médií (Dokořán-Máj, Praha 2003) a Jak myslet média (Máj-Dokořán. Praha 2005).

Lze konstatovat, že zcela objektivně jako boj o nezávislost médií sílí zároveň boj o vliv na ně, zvláště v kritických situacích. Je velmi pravděpodobné, že bohaté a sugestivní zpravodajství o vietnamské válce bylo alespoň zčásti odpovědné za to, jakou sílu a jakou míru vnitřního sladění mělo tehdejší protiválečné hnutí.

Vietnamská válka byla prvním velkým americkým zásahem v zámoří, který televize podrobně zpravodajsky zpracovávala. Přesvědčivé záběry napalmových útoků, zranění vojáci a civilisté, křičící děti a vystrašení uprchlíci, stejně jako reportáže o amerických vojenských neúspěších

a stoupajícím počtu obětí, to vše podporovalo spory uvnitř Spojených států o legitimitě intervence. Díky televizi měli také lidé příhodné po ruce důvody k protestům (in: Thomson, John B., Média a modernita: Sociální teorie médií. Nakladatelství Karolinum UK Praha 2004. s. 60).

Jak také píše Daniel C. Hallin (Hallin, Daniel C., *The "Uncensored War": The Media and Vietnam*, Oxford and New York; Oxford University Press):

... tím nemá být pochopitelně řečeno, že mediální pokrytí a protiválečné hnutí byly rozhodující důvody, jež vedly k posunu politiky americké vlády vůči válce samotné. Ani tím nemá být řečeno ... že Spojené státy kvůli tomu tuto válku prohrály, jak po celá léta naznačovala řada komentátorů. I samotná vláda se totiž ve svých postojích začala lišit.

Není proto i přesto divu, že se pod dojmem vietnamské zkušenosti snažily vojenské síly v USA i jinde na světě vykonávat nad mediálním pokrytím ozbrojených konfliktů a střetů větší kontrolu než dřív. Během války v Perském zálivu zavedly vojenské úřady pro novináře striktní směrnice a velmi přísně řídily přístup na frontu (Kellner, D., *The Persian Gulf TV War*. Boulder, Colo, Westview Press 1992; Cummings, B. *War and Television*. London, Verso 1992, kap. 4).

Reportáže připravené a vysílané jedním z mála západních korespondentů v Bagdádu Peterem Arnettem ze CNN Bushova vláda striktně odmítala.

O tom, jak je těžké hájit nezávislost a co největší pravdivost a věrohodnost rozhlasového a televizního zpravodajství, svědčí zvláště krizové situace, kdy jsou ve hře tzv. národní zájmy. Během války v Iráku někteří lidé vyčítali BBC, že je příliš podřízena vládě a jejímu slovníku, kdy se mluvilo o koaliční „armádě“, která se de facto skládala ze dvou zemí. To však bylo do značné míry dáno podmínkami válečného zpravodajství, novináři byli „abedded“ s vojskem, vyslovují „in bed with“ (*německy eingebettete Journalisten, česky by se dalo říci ti, kteří mohli s vojáky přespávat, ložirovat*).

Nicméně BBC World Service měla velkou sledovanost, protože její redaktoři nikdy nepodlehli pokušení otevřené propagandy, jak to dělaly americké TV v čele s FPX News.

Od konce války však BBC dělá to, o co se americká (natož česká média) ani nesnaží: nejen podrobně informují o potížích nastolit v Iráku mír po snadno vyhrané válce, ale hlavně se zabývají systematicky věrohodností oficiálně uvedených důvodů pro vojenský zásah ... Válka jako politická volba byla představena jako válka nutná (a war of choice presented as a war of necessity, in: Hvížďala 2003, str. 34–35).

V rozhovoru vedeném Karlem Hvížďalou O lidech v tísni bývalý válečný korespondent a nyní senátor Jaromír Štětina uvádí:

V posledních pár letech je jiná situace než v první a druhé světové válce, než v osmdesátých letech ve Vietnamu a na začátku devadesátých let v Afghánistánu, kde ještě pracovali novináři nikoliv jako váleční zpravodajové, ale jako dopisovatelé jedné ze zúčastněných stran. Tehdy neexistovala profese skutečného válečného reportéra, který se pohybuje na obou stranách fronty. Američané ve Vietnamu měli své korespondenty v Saigonu a vietkong je měl v Hanoji nebo někde v džungli, ale aby někdo mohl referovat z obou stran, to je novum. Dnes by se toto asi stát nemohlo, protože novinář by viděl konflikt z obou stran. Z tohoto řemesla se vyvinul zvláštní druh novinařiny a válečných zpravodajů je všude jako much, navzájem se kontrolují. Jestliže ve válce ve Španělsku byl za Američany jen Hemingway, dnes by jich tam bylo 350 (Hvížďala 2003, 73–74).

Petra Procházková k tomu v rozhovoru dodala: Druhá čečenská válka se od první liší především tím, že Rusové velmi inteligentně vymysleli informační kampaň a věnují na ni hodně

sil a prostředků. Vytvořili zvláštní oddělení, které se jmenuje Informační centrum, jež vede Jastřembskij, bývalý novinář. A tohle oddělení všechny novináře, jak domácí, tak zahraniční, zpracovává a školí (tamtéž, 76).

A opatření proti teroristům v Čečensku: Již sto metrů před blokpostem je velká tabule, na které stojí: Zastav. Vyjdí ven z auta. Otevři všechny dveře a kufr. Všichni vystupte z vozidla. Jděte deset metrů od auta. Pak se teprve k autu začnou pomalu plížit ruští vojáci a koukají, co tam je (tamtéž, 77).

Pamatuji se, jak jsme natočili masové hroby v Grozném a za pár dnů rituální obětování býka. Když jsme nabízelí masové hroby, skoro nikdo to nechtěl. Rituální zařezávání býka, ze kterého stříkala krev i na kameru, se všem náramně líbilo (tamtéž, 82).

V dalším rozhovoru Karla Hvizďaly pod názvem Válka je hnusná story Jaromír Štětina říká:

Ruská generalita za první a druhé čečenské války rychle pochopila, že nebude-li mít příběhy, které válku popisují, pod kontrolou, začne informační válku prohrávat, a tak to v druhé válce vyřešili velice rázně, že v letech 1999–2000 tam nepustili nikoho. A tím informační válku nakonec vyhráli. Zřídili svoji militantní agenturu, která pro ně dělá propagandu. Čečenci se nechali vlákat do stejné pozice. Válku tam proti sobě kromě vojáků dodnes vedou dvě propagandistické mašiny, které prodávají dva druhy protichůdných příběhů. Ale ty opravdové příběhy, které by měl psát nezávislý novinář, už z Čečny, neexistují a otevírá se tím pole pro válečný folklór (Hvizďala 2003, s. 121).

V této souvislosti Jaromír Štětina připomíná Bismarckův výrok: Nikdy se nelže tolik jako před volbami, během války a po honu.

Štětina v líčení válečné situace a novinářské práci dále pokračuje: Na frontě existují profesionální sběrači příběhů, většinou místní novináři, tzv. stringeři, kteří za úplatu prodávají zahraničním novinářům své objevené story ... Na frontách se také objevuje čím dál víc válečných zpravodajek, které k tomu mohou mít různé pohnutky. Často jsou to pohnutky jednoduché, protože jsou to holky velmi ošklivé, které jezdí do zákopů potěšit se s vojáky a potěšit vojáky. S tím jsem se setkal několikrát. Jinými motivacemi jsou prokázat odvahu, job, začátek novinářské kariéry (tamtéž, 126).

Karel Hvizďala ve své esejí *Nomen est omen* aneb slovo jako znamení píše:

Někdy je jazyk zneužit i v demokratické společnosti k opačné funkci, k zakrývání skutečnosti, funguje tedy jako antijazyk. Aby se pacienti nebáli, mluví se o operaci, ne o amputaci, resekci, extrakci či trepanaci (Pavel Eisner). Američané takovému jazyku říkají doublespeak. Je to úmyslná pseudozpráva, která předstírá hloubku a vede příjemce k falešným závěrům. Místo o propouštění se hovoří o reorganizaci, místo o zabití padesáti vojáků o jejich neutralizaci, místo o vězení o nápravném zařízení, místo o syfilidě o společenské chorobě (tamtéž, 181).

Když Hitler chystal válku, odstranil z vojenského slovníku všechna slova, která by mohla vzbuzovat vzpomínku na prohranou první světovou válku. Der Tank byl přejmenován na der Panzerwagen, zákopník, der Sappeur, na der Pionier atd.

V roce 1962 byl ve *Spieglu* uveřejněn sedmnáctistránkový článek ze cvičení NATO Fallex 62, který prozrazoval, že Bundeswehr dostal nejhorší možné hodnocení: „Obrany schopné podmíněčně“, což znamenalo totální nepřipravenost Německa na válečný konflikt (zdravotnické služby by se zhroutily, zásobování obyvatelstva potravinami bylo nedostatečně zajištěné a projevil se katastrofální nedostatek zbraní, přístrojů a vojáků). Kvůli tomu vrhlo

do redakce v Hamburku policejní komando. To vzbudilo všeobecný odpor. Nakonec padla vláda a dosavadní ministr obrany Franz Josef Strauss v již nové vládě nebyl. A kancléř Adenauer slíbil odstoupit (tamtéž, 201).

V západních médiích se články zabývají prohrěšky novinářů. Např. New York Times odsoudil informace své reportéry Judith Millerové o biologických zbraních v Iráku, které se ukázaly jako nevěrohodné. Stejně tak list odsoudil zprávy svého mladého reportéra Jaysona Blaira, který opisoval fakta od jiných a na mnoho místech ani nebyl, i když si účtoval za cesty peníze (tamtéž s. 131).

Tento list má také svého ombudsmana jako ochránce čtenářských práv, který je zcela nezávislý na redakční hierarchii, jeho článek si může šéfredaktor přečíst, až vyjde v novinách. Šéfredaktorovi nepodléhají ani komentátoři a sloupkaři. V roce 2000 pracovalo v USA 30 až 40 takových ombudsmanů a jejich počet ještě od té doby stoupl.

V Lidových novinách se o cosi podobného pokouší v kritikách svých kolegů Martin Zvěřina; je však podřízen šéfredaktorovi (tamtéž, s. 131-138).

Závěrem něco humornějšího z rozhovoru Karla Hviždaly s Václavem Bělohradským: Největší selhání postkomunistické kultury vůbec, a médií zvláště, vidím v tom, že šíří falešnou vulgarity, podle níž zvítězila po roce 1989 demokracie nad totalitarismem. To není pravda, byla to dvojčata, jedno záviselo na druhém. Konflikt kapitalismu a komunismu byl jen vedlejším produktem průmyslové modernosti. Byl „vnitřním“ problémem jejího celkového uspořádání; komunismus nebyl vnějškem civilizace průmyslového růstu, ale jen jedním z vnitřních rozporů naší civilizace. Bylo to jako na manévrech, o kterých vypráví Švejk: jedni měli na rukáve rudé pásky a druzí modré, vyhráli ti s modrými páskami, ale všichni patřili k té samé průmyslové armádě (tamtéž, s. 25).

- ar -

Vstup České republiky do Severoatlantické aliance vytvořil pro náš stát úplně nové mezinárodní prostředí: Byl to jeden z prvních úspěchů polistopadové zahraniční politiky, která si vytyčila zapojení do „západních struktur“ jako hlavní prioritu. Bezpečnostní politika České republiky tedy vychází z pevného bodu – z pátého článku Washingtonské smlouvy. Střední Evropa se poprvé v dějinách začlenila do transatlantického bezpečnostního systému: Stabilita celého regionu tím získala bezprecedentně pevný základ. Pro Českou republiku to znamená, že poprvé v našich dějinách jsme se stali spojenci demokratického Německa – je nepravděpodobné, že bychom se mohli znovu stát obětí německé rozpínavosti.

*prof. Otto Pick, letošní nositel Ceny Jaroslava Jandy
za významný přínos v oblasti bezpečnostní politiky, 8. února 2000,
internetové stránky MZV ČR, <http://www.mzv.cz/wwwo/mzv>*